

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik Dr. Janez Bleiweis.

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 15. januarja 1853.

List 5.

Spet nekaj novega zastran krompirjeve bolezn.

Sl. ministerstvo kmetijstva je poslalo te dni kmetijski družbi popis Dunajskega dohtarja Malfattita, kako je on svoj krompir gnjilino obvaroval. Ker gosp. dohtar vabi kmetovavce, naj bi poskusili njegov pripomoček, ga je sl. ministerstvo brez vse presodbe družbi poslalo in s tem na znanje dalo, da naj kmetovavci sami sodijo.

Je pa ta svet gosp. dohtarja tako poseben, in reči moramo, tako čuden, da se nikdar nismo enačega slišali. Podamo ga tedaj kmetovavcem, kakor smo ga prejeli.

Po njegovih mislih je vzrok bolezn v tem, da krompir, odkar je iz Amerike v naše dežele prišel, se ni mogel s spólom družih krompirju enacij sadežev poplemeniti, kakor v svoji domači; zatega voljo se je izvergel (Abartung des Doppelgeschlechtes der Race) in se zamore le po tem na dobro obrniti, ako se mu priložnost da, da se zamore z družimi enacijami sadeži spoloviti. Ti krompirju enakorodni sadeži so: laška ali papeževa repica (Erdbirne, helianthus tuberosus), georginia (Georginen, dahlia variabilis), korčiki ali kokoriki (Erdblatt, cyclamen europaeum), špansko nežnje (carduus hispanica).

Kader se tedaj krompir po navadi v kosce razrezan sadi, naj se po dohtarjevem svetu sadi s korenkami enega imenovanih sadežev vred tako, da se oba sadeža (krompir in drugi omenjenih sadežev) položita s svojimi očesi tikama skupej v eno jamico.

Na to vižo se skupej vsajena sadeža spolovilita, in ta plemenitev navskriž (Durchkreuzung) bo vdomačila američanski sad (krompir), da v naših deželah ne bo bolehoval.

Gosp. dohtar pravi, da ga je skušnja tega pričala, naj bi še drugi kmetovavci poskusili.

Poskusiti se zna, ker se nam posebno georginj ne manjka, — da je pa kaj gotovega na tem, dvomimo.

Poduk,

ki ga je 12. oktobra l. l. dalo c. k. ministerstvo notranjih oprav zastran tega, kako se je ravnati pri strežbi kónj, kateri imajo smoliko, smerkelj in červivost.

Da se nevarnost okuženja vbrani, ktera zamore zadeti ljudi, ki imajo s konji opraviti, kateri imajo smoliko, smerkelj in červivost, zaukaže ministerstvo notranjih oprav soglasno s ces. kralj. ministerstvom vojastva sledeče:

1. Skerbeti je, da se vsi ljudje, kateri imajo konje opravljati, z znamnji osumne in hude smolike in pravega smerklja kakor tudi červivosti soznanijo, ktere znamenja so: otekle terde žlezice med čelustni, odtekanje žleze z nosnic, gnojenje v njih, hripanje živine skozi nos, in tako imenovane červne bule na koži.

2. Kadar kdo te znamenja na konju opazi, in zlasti, da so medčelustne žlezice, čeravno malo otekle, ali da žléza z nosa teče, nej to koj županu naznani, kateri bo to politični gosposki na znanje dal, da bo živino po zdravniku pregledati in po potrebi zdraviti dala.

3. Popolnoma smerkove ali červivaste konje je umoriti, smerklja sumno živino po zdravniku pregledati, in če se zdi, da je ni mogoče ozdraviti, kakor popolnoma smerkovo umoriti; sicer pa je posebne hleve, kjer ima posebno orodje in posode, postaviti, in ne sme se več pri zdravih, kakor na priliko, na paši ali za vprego itd. pušati.

4. Ljudi, ki imajo s takimi konji opraviti, je podučiti, kako nevarno je, se s takim strupom okužiti, in ojestro jih je opominjati, da si ga ne vcepijo, kar se posebno rado zgodi na oranjenih ali s tanko kožo pokritih delih života.

5. Ljudje, kateri imajo razpraskano kožo, rane, gnojne ture ali hraste posebno na rokah ali na obrazu, se ne smejo v tako službo jemati, in tistim, katerim je oskerbovanje tacih kónj izročeno, je na serce položiti, da povejo, če so se tako kaj oškodovali, da se drug človek namest njih postavi.

6. Posebno se je hlapcom varovati, smerkelj, ki z nosnic tacih kónj teče, z golo roko brisati, in ga tako na oči, nos, usta ali druge dele života prenesti, ali da jim smerkelj, kadar konji kašljajo ali perhajo, obraza ne oškropi, kar se pri preiskovanju konjevih nosnic prav lahko zgodi.

7. Enako se je hlapcom tudi družih reči, ki od smerklja sumnih kónj pridejo, in sploh vsih sokov in terdomehkih del varovati, ker vsi ti znajo okužiti človeka.

8. Ravno tako se jim je tudi varovati, da se po kakih družih rečeh s smerkljem ne okužijo, postavim, da se s plahtami ne odevajo, s katerimi so bili konji odeti, ali se dolgo ne dotikajo z družimi reči, ki so se živinskih snutkov navzele, in tako svojega života ne okužijo.

9. Če je treba živino z mazili mazati, se to ne sme nikoli z golo roko goditi, ampak z roko, ki je z volovskim ali pa s svinskim mehurjem obvarovana.

10. Hlapci ne smejo v hlevu, kjer je bolna živina, nikoli delj časa ostati, kakor kar je treba,

tudi ne v njem spati, in po vsakim opravku, ki so ga pri sumnim konju imeli, se morajo skerbno osnažiti, posebno roke si z lugom ali z osoljeno vodo ali z jesihom umiti.

11. Posebno se mora skrbeti, da je v hlevu po mogočosti čist zrak ali luft; hlevi se tadaj ne smejo prestavljati, večkrat in dobro se morajo prezračiti ali preluftati, gnoj se mora berž ko berž izkudati in nova stelja nastlati.

12. Hlapcom se je varovati, da sapo, katero smerkovi konji sopejo, v-se ne dihajo.

13. Sicer naj taki hlapci tako živé, kakor njihnemu zdravju tekne; za snažnost svoje kože naj skerbé, večkrat naj se kopljejo, dosti po čistim zraku sprehajajo in dobro hrano naj imajo.

14. Po končani strežbi je obleko in posteljno opravo hlapcov po predpisu očistiti.

15. Hleve, posodo za napajanje, uizde, pripravo za snaženje itd. po smerkovih konjih je po obstoječih postavah čistiti.

16. Da se vse tako zgodi, mora zanesljiv človek skerbeti, nad katerem zdravnik čuje.

17. Če se kateremu taci hlapcov, naj bo tudi le na majhnem mestu, koža, zlasti na rokah ali na obrazu vname in gnojiti začne, ali če se sploh slabo počutiti začne, ga je brez odloga po zdravniku pregledati in kar se pri pregledu najde in zvè, se da naravnost ali pa po županu predstavljeni politični oblastni na znanje.

Znamnja dobriga in slabiga gradiva.

(Dalje.)

Ne manjši pazljivosti zasluži:

4. **Razpokanje, skrivitev in vsahnitev lesa.** Ako se les prenašlo posuši, ko je prej veliko zračne mokrine bil pošerkal, razpokne in se zverže, ter za stavitev neha prikladen biti.

Skrivitev lesa (das Werfen des Bauholzes) se pokaže večidel takrat, kader nepopolnoma suho deblo razkoljemo. Naj se tedaj debela žagajo, ko so popolnoma suhe; da pa ne razpoknejo, hasni na obeh koncih s katranam jih namazati. Skrivitve se pa obvarjejo debela, če se počasi na zraku sušijo.

Gospodar, ki hoče hišo si postaviti, naj tedaj kolikor mogoče skerbí, da pripravljena lesovina se prav in počasi pred posuši, preden se rabi.

5. Pomogleji, stavbini les gnjilobe in stuhnjenja obvarovati, in njega terpežnost pospešiti, so:

Terpežnosti lesa ne škodje ravno voda, ampak narveč spremín mokrote in suhote: kajti je znano, da clo koli iz mehkišga lesa, kateri vedno pod vodo stojé, veliko let terpijo; če so pa zdaj mokri, zdaj suhi, ob kratkim sogrijejo.

Bahlja zemlja, ki mokrino k sebi pripuša, vertna perst, rálno polje so lesu zlo škodljive; bolj dolgo terpijo lesovi u terdim svetu, pa nar bolj u ilovini. Ako je treba, kole u dno zabiti, je gledati, da niso razpokli: vlaga se namreč u pokline vleče, in naredí, da les hitro gnije.

Hovje, posebno če smole obiluje, zoperstaja gnjilobi krepkeji, kot listnati les. Tako so na Prusovskim skušnje učile, da u tla zagojzdano kolje od gabra, lipe, breze, javorja, osike je bilo po treh letih, kolje pa od izhodniga javorja ali platana, in divjiga kostanja po štirih letih odgnjilo.

Nadalje so se prepričali, da koli, ki so bili skorje vred u zemljo zabiti, so gnjilobi bolj zo-

perstali, kot olupljeni; da vsi drugi načini les obvarovati, na priliko, namazitev z oljnato barvo, z lanénim oljem, z lesno kislino itd. ne pomagajo nič. Samo ena naprava je bila koristna, namreč kole enmalo ožgati (za 2 linii globoko), potem pa jih večkrat z gorkim, iz hovja ali premoga pridobljenim katranam prav dobro nasiti.

To nam da priloznost

6. o shranitvi lesa govoriti.

U ta namen se morajo dile in podnice na suhim kraju tako skladati, da vsaka posebna dila, kar koli je moč, je od mnogo strani zračnimu prepihu izpostavljena. Uversti se tedaj celimu skladu nekoliko poprečnih polén, in sklad se od časa do časa preloži, da to, kar je popred zakrito ležalo, tudi na zrak pride. Zaveten pokrov čez posamezne sklade lesa, ki jih dežja obvarje, je ravno tako potreben, kakor dobra podlaga, ki les zemeljske mokrine ohrani: kajti vsaktera premočitev zmanjša terpežnost žaganiga lesa.

Vprašati bi utegnil kdo:

Do ktere stopinje se mora les za stavitev posušiti, in z oziram na porabo, se zamore brez škode posušiti? **Odgovor je:**

Vse terdne trupla zgrubijo, kakor se vé, nekaj svoje terpežnosti, ako nimajo u sebi nekoliko potrebne vlažnosti. Kako dalječ se tedaj les za stavitev posušiti smé, brez da bi se njegova porabljevost ne zmanjšala, ni ravno lahko za gotovo določiti, ker razne podnebja po raznih pokrajinah, starost lesa in druge okoljšine u tej zadevi mnogo preminjajo. Nar boljše merilo tudi za to opravilo je lastna skušnja. Ob drugi strani je pa gotova, da nekotika izsušitev lesa je neobhodno potrebna, če gospodar noče doživeti, da komej postavljena hiša bi o kratkim že hiralá, in vedniga popravljanja potrebovala.

Poslednjič je še treba, dvojniga pleména lesa omeniti.

Hostno drevje je ali iglato ali listnato. O zadevi zidarskiga gospodarja bo tedaj koristno

7. o lastnostih iglatiga drevja sledeče naznaniti:

Tamnozeleni, kot igla zaojstreni list, po kterim je iglato drevje ali hovje imé dobilo, dá tudi znamko za razločitev hovja od listnatiga drevja. Drug žnamek pa, ki le mecesnu manjka, je celo leto obstoječi terpež šilovja. Debela so visoke, tanjke, in naravno kviško rastejo.

Izmed raznih plemén hovja, ki na Slovenskim rasejo, so sledeče ugodne za stavitev:

a) Hovja ali hovjka. Nje les je lep, žilovit, rumenkliat, in ima le malo smole u sebi. Žagati se dajo iz njega lepe bele dile, ki posebno za tla u izbah so prikladne. — Jela, pri nas velika in čversta, je za postrehje (rust) nar bolj porabljiva.

b) Bor, po severnih krajih domá, ima več smole, kot hovjka, zatorej ne da tako belih dil, pa so vender dobre, če se prevelike poletne vročine obvarjejo. Borovina je precej terda, pa vender pružljiva, ter se dá za poverhnino (Oberbau) porabiti.

c) Smreka. Nje les mora u pohištvu na suhim biti, ker o mokrim vremenu rad gnije. Popolnoma u vodi se pa tudi jako derži, zatorej je smreka za kolje tudi ugodna.

d) Mecesen je na Krajskim, in na Austrian-skim sploh domá, in daje prelep les za stavbe. Mecesnovina ne razpokne in se ne zverže: je